

Hushållning med jordbruksmark

Länsstyrelsen har in en skrivelse 2014-03-14 till Trafikverket skickat en kunskapssammanställning om hushållning med jordbruksmark (*bilaga*). Sammanställningen berör flera av målen i utredningen. Det gäller främst målen om landskapsbild, kulturmiljö, friluvsliv och naturresurser.

Trafikverket gör bedömningen att målen för Ostlänken täcker in det som står skrivet i sammanställningen.

Vad gäller bedömningen av alternativa lokaliseringar utifrån ett samhällsperspektiv bedömer Trafikverket att allmänna intressen har betraktats i järnvägsutredningen 2010.

Många av de frågor som Länsstyrelsen tar upp berör enskilda intressen och lokala näringsidkarna. Dessa frågor kommer att hanteras i arbetet med utformning av järnvägsplanen i samråd med berörda.

Bilaga

Hushållning med jordbruksmark i samband med etableringen av Ostlänken, Länsstyrelsen i Östergötlands län, daterat 2014-02-27

Hushållning med jordbruksmark i samband med etableringen av Ostlänken

Kunskapssammanställning och Planeringsunderlag

1. Introduktion
2. Rapporter mm
3. Planeringsunderlag

1. **Introduktion**

Odlingsjord är en areellt begränsad resurs som kan ge livsmedel, foder, energigrödor och andra råvaror varje år i tusentals år framöver. Jordens växande befolkning och pågående klimatförändring pekar mot att vi behöver ta ett stort ansvar att bevara god odlingsmark. Målsättningar om ökad ekologisk odling och ett fossilfritt samhälle förstärker ytterligare betydelsen av biologisk produktion. Exempel på lagstiftningar och nationella mål där hushållning med jordbruksmark redan uppmärksammas är Plan- och Bygglagen, Miljöbalken och Miljömålssystemet.

Jord- och skogsbruk är enligt Miljöbalkens 3 kap 4 § av nationell betydelse. Brukningsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för anläggningar som tillgodoser väsentliga samhällsintressen om detta behov inte kan tillgodoses tillfredsställande på annan mark. Skogsmark ska så långt som möjligt skyddas från åtgärder som försvårar rationellt skogsbruk. Avseende just Miljöbalkens 3:4 är det värt att peka på följande:

- det är jord- och skogsbruksnäringsen som är av nationellt intresse, inte enbart marken
- markens brukningsvärde är centralt för bevarandeintresset
- trots att Ostlänken är ett väsentligt samhällsintresse ska alternativa lokaliseringar ändå bedömas.

Järnvägsutredningen 2008 för Ostlänken innehåller ett antal projektmål som berör jordbruksmark, inte minst målen för kulturmiljö och för naturmiljö. Dessa fångar upp några av de hänsyn som behöver tas till de areella näringarna. Kulturmiljömålet innehåller exempelvis delmål om att *landskap med höga kulturvärden ska värnas som en resurs för utveckling av befintliga och framtida näringar* samt att *vägnätet ska fortsatt kunna brukas*. Kulturmiljöanalysens specifika mål för respektive *Värdefull miljö* är bra utgångspunkter för att, avseende övergripande lokalisering och gestaltning, ta hänsyn till de landskap som kan beröras av järnvägssträckningen.

Något särskilt projektmål för de areella näringsverksamheterna finns inte framtaget ännu. Oavsett om ett sådant tas fram eller inte, så är det mycket angeläget att järnvägsanläggningen planeras också från det lokala näringslivets perspektiv. En helhetssyn på landskapet ska involvera de verksamheter som bedrivs på orten. Målsättningar som är betydelsefulla för jord – och skogsbruksnäringen vid stora infrastruktursatsningar är att:

- landskapets funktionalitet sett till de areella verksamheterna bevaras
- företag med stor yrkesmässig djurhållning begränsas i verksamhetsutövning så lite som möjligt
- tillräckligt många och säkra tvärförbindelser för de som bor, vistas och driver verksamhet på orten
- ett minimum av brukningsvärd mark exploateras respektive låses in i små och svårbrukade fält.

Det är viktigt att se landskapet som en helhet och de verksamheter som pågår där som en del av landskapet. Europeiska landskapskonventionen förutsätter samverkan mellan olika sektorer och parter för att få en helhetssyn på landskapets många funktioner.

För att minimera de negativa effekterna på jord- och skogsbruksnäringen behöver kunskap om företagandet på lokal nivå inhämtas. Särskilt viktig är yrkesmässig djurhållning samt att för sådana företag att se till förflyttningar/transportflöde av foder, djur och gödsel.

Smidiga och tillräckligt många passager för lantbruksfordon, betesdjur, hästar och vilda djur är synnerligen viktiga för att landskapet ska fungera väl för de som ägnar sig åt de areella näringarna och i förlängningen för miljömålen En God Bebyggd Miljö, Ett Rikt Odlingslandskap och Ett Rikt Växt- och Djurliv. För de företag som ska driva verksamhet i bygden i fortsättningen blir brister i överfarter en ständig källa till fördröjningar, höga kostnader, miljöbelastning och irritation.

Jord- och skogsbruksnäringen omfattar ofta verksamheter utanför traditionellt lantbruk. Exempel är: grön omsorg, handelsträdgårdar, hästverksamhet, upplevelseturism, ekoturism, vattenbruk. En avgörande faktor för dessa företag är att landskapets karaktär, t ex i enskilda enhetliga odlingslandskap, bevaras. Att se till ljudmiljön och till visuella intryck är viktiga aspekter på detta.

För att minimera dålig markhushållning är det i allmänhet angeläget att söka lägga nya infrastrukturstråk tätt tillsammans med befintliga banor eller vägar i landskapet. Dessutom är det generellt sett värt att undvika att tillskapa små fält eftersom maskinkostnaden per ha blir hög och risken för markpackning ökar. Fältens omfattning framgår bäst av *Blockdatabasen*. I de fall en ägosplittring ändå inte kan undvikas så kan konsekvenserna mildras med stöd till sammanläggning av fält, fastighetsbildning samt flytt av byggnader och markanläggningar. Vad som är tillåtet enligt miljöbalken avseende att ta bort odlingshinder är under utredning med tidigaste lagändring 1 september 2014.

Länsstyrelserna vill påpeka att i stort sett all åkermark är värdefull. En jordklassificering avseende generell avkastning kan ge den felaktiga uppfattningen att jordar med låg klass är oviktiga, men med tanke på vad marken används till kan dessa ha en viktig funktion.

2. Rapporter mm

Bland de rapporter och liknande som gjorts på senare år för att belysa problem och lösningar med exploatering av jordbruksmark kan nämnas:

S t a t l i g a

- Exploatering av jordbruksmark 2006- 2010. Rapport 2013:3, Jordbruksverket
- Regeringsuppdrag L2013/480: Att utvärdera tillämpningen av den lagstiftning som reglerar när jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar.
- Väsentligt samhällsintresse? Rapport 2013:35, Jordbruksverket.
- Preciseringar av miljökvalitetsmålen En God Bebyggd miljö och Ett Rikt Odlingslandskap, Regeringen 2012.
- Europeiska landskapskonventionen. Riksantikvarieämbetet. Diverse material, pågående projekt.
- Om jordsmittor. Jordbruksverket. Broschyr 2013-02-27 och PM E Lundqvist 2013-09-16.

Övriga

- The State of Soil in Europe. Report EUR 25186 EN. JRC/European Environment Agency.
- Jorden vi ärvde, Den Svenska åkermarken i ett hållbarhetsperspektiv. KSLA temautgåva nr 6 2012.
- Erfarenheter från Kaliforniens high-speed rail-projekt 2012 - 2014. Barriäreffekter på pollinering; ljud- och vibrationsstörningar på djurbesättningar samt tillgängligheten för lantbruksfordon.
http://www.hsr.ca.gov/Programs/Green_Practices/agricultural_conservation.html

Om Europeiska Landskapskonventionen

Genom att ratificera landskapskonventionen har Sverige åtagit sig att skydda, förvalta och planera vårt landskap enligt konventionens intentioner. Detta innebär bland annat att:

- erkänna landskapets betydelse i den egna lagstiftningen
- öka medvetenheten om landskapets värde och betydelse i det civila samhället, i privata organisationer och hos offentliga myndigheter
- främja delaktighet i beslut och processer som rör landskapet lokalt och regionalt
- utveckla en helhetssyn på landskapets värden och hållbar förvaltning av dessa
- utbyta kunskap och delta i europeiska samarbeten om frågor som rör landskapet

Åtta myndigheter ingår i en särskild arbetsgrupp för att övergripande samordna konventionens införande och tillämpning. Förutom Riksantikvarieämbetet ingår Boverket, Jordbruksverket, Länsstyrelserna, Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen, Tillväxtverket och Trafikverket.

3. Planeringsunderlag

Planeringsunderlagen kan delas upp på sådana uppgifter som redan finns någorlunda lättillgängliga respektive sådana underlag som kan behöva bearbetas eller tas fram särskilt för det här projektet.

A. Befintliga

Hög prioritet

- Jordbruksverkets *Blockdatabas*. Redovisar brukade fält och hagar. Ägoslag, storlek och arrondering framgår, vilka är viktiga för att bedöma brukningsvärde.
- Jordbruksverkets *Markklasser* för gräsmarker. Redovisar betesmarker och ängar med höga brukningsvärden och med betydelse för djurhållande företags foderförsörjning.
- Kommuners resp. länsstyrelsernas data över *djurhållande företag* i klasserna B och C.
- *Dikningsföretag*. God markavvattningsförutsättning är på de flesta marker en förutsättning för att bedriva växtodling och att hindra skogsmark att försumpas. Digitaliserad data hos länsstyrelsernas samt äldre papperskartor hos Lantmäteriet.
- SGU's *Jordartskarta*. 1970-talet.

Övriga

- *Ängs- och betesmarksinventeringen*. Täcks, från jordbrukssynpunkt, av *Markklasser* enligt ovan
- Jordbruksverkets *Produktionsplatsnummer*. Redovisar yrkesmässig djurhållning (stallar + avlägsna beten). Täcks, från jordbrukssynpunkt, till väsentlig del av kommuners resp. länsstyrelsernas data över *djurhållande företa* enligt ovan.
- Jordbruksverkets & SLU's *Texturkarta* (enligt standard USDA/FAO). Förväntas vara klar mars 2014.
- Länsvisa och kommunvisa kartor med *åkermarksgraderingar* (produktionsförmåga). Brokigt material som varierar mellan länen. Stockholms län har digitaliserat och relativt nytt material.

B. Behov av vidareutvecklat planeringsunderlag

- Kartläggning av näringslivet inom de areella verksamheterna (hög prioritet)
- Kartläggning av större djurstallar (hög prioritet)
- Kartläggning av markens produktionsförmåga (övrigt)

Kartläggning av näringslivet inom de areella verksamheterna

De företag som verkar i trakten är en del av landskapet. För att kunna bedöma järnvägens påverkan på näringslivet och för att kunna välja lämpliga tekniska lösningar för t ex passager, skydd mot störningar och kompensatoriska åtgärder avseende arrondering är det angeläget att göra en analys av vilka verksamheter som förekommer i närområdet och hur de som arbetar och vistas där rör sig och använder marken. Det handlar exempelvis om driftsinriktningar inom de gröna näringarna och omfånget på respektive företags brukade marker och vilka slags förflyttningar av fordon, varor, skörd och tamdjur som sker. En sådan kartläggning behöver göras i nära samarbete med de som arbetar och driver företaget på orten.

Kartläggning av yrkesmässig djurhållning

För att kunna bedöma anläggningens påverkan på lantbruksnäringen och för att kunna välja tekniska lösningar för t ex passager för lantbruksfordon och tamdjur är det också mycket angeläget att göra en kartläggning av yrkesmässig djurhållning (B- & C-anläggningar) i korridorens närområde. En sådan kartläggning bör omfatta stallpositioner samt per företag: omfång marker som i brukandet är integrerade med djurhållning, gödselspridning och grovfodersförsörjning. En bedömning av hur större djurbesättningar kan påverkas negativt av buller och vibrationer behöver också göras.

Åkermarkens produktionsförmåga

Från ett jordbruksnäringssperspektiv är det lämpligt att i första hand se till bevarande av brukningsvärd jordbruksmark alla kategorier och sträva efter samläggning av infrastrukturstråk samt bevarande av enhetliga odlingslandskap. Det är inte önskvärt att i projektet gradera åkermarken efter produktionsförmåga för att sedan välja ut enbart de mest högavkastande markerna att bevaras. Jordklassificering kan ge den felaktiga uppfattningen att jordar med låg klass är oviktiga, men med tanke på vad marken används till d v s driftsinriktning, speciellt djurhållning, specialgrödor, kan dessa ha en viktig funktion.

Att väga in produktionsförmåga per ha kan möjligen vara meningsfullt på vissa delsträckor. Befintliga kommunövergripande karteringar är dock i flera län föråldrade eller saknas. Om dessa ändå skulle användas krävs viss bearbetning av materialet. Ett enklare förfaringssätt vore att basera en kartering av produktionsförmågan på intervjuer med brukarna, t ex med referensen avkastning kg/ha för höstvetete. På en högre ambitionsnivå är det inte orimligt att ta fram en detaljerad matjordkarta avseende åtminstone lerhalt och mullhalt baserat på SGU's; Hushållningssällskapet och Rymdstyrelsens pågående projekt *Digital Soil Mapping*. Tekniken finns framtagen och fältprover behöver inte göras annat än för kalibrering.

Länsstyrelserna

Stockholms, Södermanlands
och Östergötlands län

Kunskapsunderlag, 2014-02-27